

Интервю с Христо Копанов, роден 1963 г. в гр. Истанбул, машинен инженер, записано от Клара Михайлова

Бележки на зарисвача: Интервюто с Христо Копанов се проведе на 20.09.2011 г. в малката зала на Екзархийския дом. Денят беше вторник, а срещата със събеседника беше за 18:00 часа. Бяхме седнали един срещу друг в края, близо до входната врата. Освен нас в залата присъстваше и моята колежка Диана Ставрева. Христо Копанов, мъж на вид около 45-годишен, носеше очила и често се усмихваше. Държеше се много любезно и беше на пръв поглед много разговорлив. Интервюто беше веднъж прекъснато за около минута, защото събеседникът ми искаше да излезе в двора, за да изпуши една цигара.

К.М.: - Целта на изследването са цариградските българи. Разбрахме, че вие сте част от тази общност и имате много неща да ни разкажете, надявам се.

Х.К. (смее се – К.М.): – Зависи какво питате.

К.М.: - Да започнем от първите неща – името, възраст. И след това ще минем на някои истории, които можете да ни разкажете, които сте чували от вашето семейство, от родителите, от дядо ви, баба ви. И така ще продължа с други въпроси.. На колко години сте?

Х.К.: - Може, може (смее се – К.М.). Значи, казвам се Христо Копанов. Роден съм 63-та година, на 48. И съм живял все тук, в Истанбул.

К.М.: - Тук сте роден?

Х.К.: - Да, тук съм роден. И баща ми.

К.М.: - Как се казва баща ви?

Х.К.: - Младен, Младен Копанов.

К.М.: - Майка ви?

Х.К.: - Милда.

К.М.: - Те също са родени тук, в Истанбул?

Х.К.: - Майка ми е родена в Македония.

К.М.: - Добре, в Македония, а можете ли да кажете мястото, от което идва?

Х.К.: - Да, това е област, се казва Река, недалече от Костевеш.

К.М.: - Горно-долу колко поколения се събират в Истанбул?

Х.К.: - Сега, по баща ми рода, працядо ми е бил дошъл в Истанбул, въпреки че дотам са семейните данни, които знам (сmee се – К.М.). По принцип знам, че още преди са били тука, но не се знаят иманата и в кое време.

К.М.: - А някаква причина да дойдат в Истанбул?

Х.К.: - Гурбетчии. По майка ми страна знам, че още 1840, тези години /са дошли/. 1830-1840 працядо е бил тук. Значи, в семейната традиция се разправяше, че е бил на дядо ми дядо. (Сmee се – К.М.) Значи, до дядо от мен три, още три, значи горно-долу шест поколения. На баща ми рода те са също от Македония, но от Костур, днес Кастория в Гърция, от село Бобища, което е било българско село. Все пак още е българско село по култура, но днес под Гърция.

К.М.: - Вие с какво се занимавате в днешни дни?

Х.К.: - Аз се занимавам с машини, аз съм машинен инженер.

К.М.: - Какво сте завършил?

Х.К.: - Факултет по машинно инженерство тука в Истанбул, Технически университет.

К.М.: - Какви машини?

Х.К.: - Опаковъчни машини.

К.М.: - Към частна фирма /ли работите/?

Х.К.: - Към частна фирма, да.

/.../

К.М.: - Семейен ли сте?

Х.К.: - Семейен съм. Жена ми е от България, българка от България. Родена в България, в Димитровград.

К.М.: - Как се запознахте с нея?

Х.К.: - Тук, в Истанбул (сmee се – К.М.). Приятели /ни запознаха/.

К.М.: - Колко време споделяте вашия семеен живот?

Х.К.: - От три година, три години и половина.

К.М.: - А в Истанбул ли се оженихте?

Х.К.: - Да.

К.М.: - Деца имате ли?

Х.К.: - Не, не.

К.М.: - На каква възраст е съпругата ви?

Х.К.: - 40-годишна.

К.М.: - Как се казва?

Х.К.: - Павлина.

К.М.: - С какво се занимава?

Х.К.: - Художник. Изложби и рисува.

К.М.: - Към какъв стил се насочва? Има ли определен стил?

Х.К.: - Еми, да казваме, по-модерен стил, ... да, по-модерен стил.

К.М.: - А вие как избрахте да живеете в Истанбул? Не сте ли се колебали да отидете да живеете в България?

Х.К.: - Не, аз съм роден тук, баща ми е роден тук, все пак сме живели тук, целият ми живот досега е бил тук. Нямам специално, поне в момента, намерение да живея в България и в чужбина.

К.М.: - Какво знаете за България? Кога за последно бяхте там?

Х.К.: - Преди 10 дни (смее се – К.М.). В България много често отивам, почти цяла България познавам, имам познанства, даже и роднини имам.

К.М.: - Къде се намират вашите роднини в България?

Х.К.: - Варна, София, Пловдив... И приятели, не само роднините.

К.М.: - Как поддържате с тях връзка? Интернет?

Х.К.: - По интернет, вече по интернет. До преди няколко години това беше телефон, а преди това писма, съобщения (смее се – К.М.), а сега вече това... В краен случай факс (смее се – К.М.).

К.М.: - А какво бихте ни казали за историята на цялата общност? Какво сте чували от вашите родители, баба ви, дядо ви? Понеже доста интересно се съхранява такава общност.

Х.К.: - За общността, добре. Сега, първоначално, както знаем, има некакви исторически факти ... още от 1830-40 година. По това време, по Възрожденския период доста книги са писани, доста неща има в тех, но освен това у тия времена как да е има анекдоти и неща са дошли до днес. Некакви неща са научени по архиви, по документи. Почти, как да казвам, доста неща. Едното от тех е, тука беха едно време, много повече българи живееха. Каква е причината, че сега намаля колонията? Много неща... В доста стари времена може би, след Освобождението на България и Съединението на България много българи, които са живеели в Истанбул, се връщат в България. Както става вече свободни земи и все пак Турция в този момент не е удобно. И Балканската война също – след войните /напускат/, тука най-вече са останали хората, които няма къде да отиват в България – защото не са били от там. Кога казвам, от днешните граници на България. /.../

След Балканската война и Първата световна война в /.../ Истанбул, едното, няма българска екзархия, отива в София, второто, тези, които са родени в българските градове, села, които са намират в Гърция днес /.../, не са пожелали повечето да връщат там, на родните земи, вече не е българско. И от страх да бъдат асимилирани от гърци, от другата страна в Македония (днес която наричаме Вардарска Македония), също и там под окупацията на Сърбия (по-късно Югословия) – и това също. Втората причина, след тези времена не е било и лесно. Когато казвам лесно – всичко зависи от отношенията на тези страни – България, Турция и др., че много хора, които живеели тука, са изселени към Америка, Австралия по-късно, към Европа и некакви места, даже и към България. Последната точка, не, последната преди последната. След 45-та година доста хора, повече които са били родени тук, но като български граждани... биват почти принудени да отиват в България, /.../ защото тук, въпреки че не са били, са третираны като комунисти. Като гражданин или били длъжни да останат без гражданство – нито

турско, нито българско – кат емигранти и много хора не пожелават това, значи. Друга емиграция към разни страни –България също, което е било по-малко и трудно по тия времена, защото са били комунисти – все пак някои са били длъжни там да се връщат. Най-последната вълна, почти след 80 години, това /.../ най-вече към Америка или Австралия и причината е най-вече икономическа. Че Турция по тия времена минава доста трудни икономически периоди. Там намерили по-добри удобства за работа и за други неща. И затова колонията, която към 1930 г. наброява 6000–7000 така неща, днес е вече около 450 човека, които са потомци на тия българи, които може би средно от век и поливна–два тука живеят, в Истанбул.

К.М.: - А вие поддържате ли връзка с тези хора? Тъй като ние бяхме февруари месец и, доколкото разбрахме, тук се събират хората от общността и ни се стори, че много малко хора идват – вероятно има хора, които въобще не идват. В интернет са посочени около 500-600 души.

Х.К.: - Това е цялата колония, не че всички тука живеят, не че всяка седмица всеки ден идват на черквата, не че всички са толкова вярващи. Но това може да се казва по статистиката, която имаме, аз казвам около 450 вече повече възрастни хора. Това са хората, които са кръстени в църквите на българската общност. Не говоря, за съжаление, за покойниците. Които имат акт за раждане или акт за кръщение, или акт за брак от тази черква. Това са 450 този брой, даже на големите празници като Великден или Коледа можем да казвам, че 250 човека все пак тук се събират.

К.М.: - Тук, в голямата зала?

Х.К.: - Да, в голямата зала, в черквата идват да се черкуват. Все пак по големите празници или, как да казвам, както общността е много малка и почти всички имат добри приятелски или роднински връзки, даже, не дай Боже, погребение, когато има... По такива има, хората се събират – това е. Но това е реалистичният брой – 450 човека останали цариградски българи. Но освен това /.../ има и много българи православни или от православен произход, да казвам, които са и християни по произход, те от последните 10-15 години доста от тях се изселиха в

Турция – с икономически причини. Но те много често не идват, много рядко има и ако това броите и се слага към тези 450 човека, много лесно може да се получава 1500 човека средно. Но това, което го казвам, тия хора последните 10-15 години, не са родом от Истанбул, от скоро време живеят. Най-новото поколение на гурбетчии. Гурбетчии, не като миналото са били абаджии или млекари, градинари или хикс някое такова професия. Повечето са, как да казвам, или инженери, или търговци, или някои учени професори по университетите, доктори някои даже, и доста мъже или жени чрез брак с турски граждани – и доста такива хора има.

К.М.: - А има ли много бракове, които са смесени, между вашата общност и турците?

Х.К.: - Да, има, и последните години много повече. Това е едното обяснение, може би не основното, но намалението на броя на хората от общността. Има смесени бракове, не само с турци, и с другите общности. Както арменци, като гърци, като католици по италиански произход или френски произход, които живеят тук, в Истанбул като малцинство. Със сирияните, които са пак православни, но арамейци, да казвам, наследниците на древните арамейци – това е доста смесени бракове последните времена, почти последните десет години.

К.М.: - Но повечето са смесени християни или различни?

Х.К.: - И двете.

К.М.: - А кои преобладават?

Х.К.: - Уф, не знам, не съм направил /статистика/, но аз поне може да казвам около мен родата или племенниците ми, на братовчедите ми – да казвам, поне последните пет години поне 4-5 смесени бракове знам със турци мюсюлмани.

К.М.: - Вие как ги приемате тези неща?

Х.К.: - Как да ви казвам, вече нормално. И второто, мисля, че въобще аз (смее се – К.М.) нямам никакво право да се смесвам или да коментирам. Всеки си има личния си живот и това, как да казвам, даже и да коментираш и за добро, и за лошо, няма да смени нищо. Затова според мен няма нужда даже от коментар. Само последствие, както казвам, за съжаление някои от тия хора вече не идват или много

по-малко /идват/, или вече отиват към некаква общност по-голяма тука, огромна и им дават много по-голяма възможност за срещи.

К.М.: - Ние понеже говорихме с много възрастни хора и те бяха категорично против, не са за тези смесени бракове – ако не за българин, то задължително за християнин.

Х.К.: - Всеки един може да има некакво пожелание, но това, което се пожелава, не е възможно да се контролира. И затова нищо не зависи от хикс баба, майка и баща. Това не е някакъв специален проблем само на българската общност в Истанбул или греша може би, не би трябвало да го взимаме като проблем, но това некаква практика, която в целия свят се практикува. Също е за някаква общност във Франция, също е за българска общност в Америка, в Дубай или където да е, или в Китай (сmee се – К.М.). И затова смесени бракове случват се и според мен освен решението на тия хора, няма право да прави коментар (сmee се – К.М.), това е лично решение.

К.М.: - Вие като какъв се определяте, като ви се наложи да се представите – българин, македонец, турчин – все пак тук сте роден? Може би по-лично е...

Х.К.: - Мога да го казвам, няма проблем. Аз съм роден в Истанбул, аз съм турски гражданин, нямам българско гражданство, нито паспорт

К.М.: - Не бихте ли искали да имате?

Х.К.: - Да, да, поне България, как да казвам... Може би се пак е родина България и Турция ми е родина, но нямам никакво освен паспорта и желанието на гражданин, турски гражданин, нямам никакво чувство, че съм турчин, специално като турчин. Освен това рода ми е от Македония, верно, се са били с българско самосъзаниние. Освен това, значи, думата „македонец“ зависи как се ползва, всеки път не се ползва на точно място. Но като отделна нация от България или българи, значи, – не съм македонец. Но като рода ми е от там и все пак, нещо ако значи сега Македония, както също в България шоп, тракиец или родопчанец, македонец е същото.

К.М.: - А вие на какъв език говорите?

Х.К.: - И за мен са еквивалент. Говоря това, който се казва и македонски, но според мен това е някакъв диалект, който произлиза от едно също произход с български език. Аз въобще не различавам. Днес казват македонец или българин – за мен е едно и също, едно и също. Ако взимате по друг начин, ако некой срещу мен казва „Аз съм македонец, не съм българин“ – тогава това е съвсем друго. За мен българин е еквивалент на българин от Македония.

К.М.: - Какъв език говорите със съпругата ви, нямате ли затруднения? Повечето хора тук казват, че говорят на български, но повечето си говорят помежду си на турски.

Х.К.: - Еми, това, факта, който казвате, е съвсем верен. Както тия хора, тия хора тук всички заедно сме пораснали и освен това не знам никакъв краен патриотизъм, не става въобще въпрос за некакъв национализъм, не се съобразявам с некакви неща. Аз говоря български не че от вчера, това още от детските ми години и от семейството, и това е всичко, сам се научих – нито съм бил на българско училище, нито съм живял в България. Още 6-7-годишен като бях, баща ми ми показва букварче – това е това, това е това...

К.М.: - Не сте учил в българското училище?

Х.К.: - Не, не въобще.

К.М.: - По ваше време съществувало ли е?

Х.К.: - Може би имах шанс една или две години да отивах там.

К.М.: - Баща ви се е занимавал с вас и ви е показвал... А можете ли да пиеше на български?

Х.К.: - Без проблем.

К.М.: - И четете?

Х.К.: - Съвсем сам се научих да пиша и да чета на български добре. Повечето казват, че турски говорят може би по-добре, защото тука живеят. Български говоря само с жена ми в къщи и верно, както казвате, или с някои хора, които идват от България. Тука, както вие казвахте, тука с приятелите от общността и хората от общността – 95 на сто говорят на турски.

К.М.: - А вие в кой квартал живеете?

Х.К.: - „Таксим”, в центъра.

К.М.: - А винаги ли там сте живели?

Х.К.: - Все на квартал „Пера“, да казваме. Древното име е „Пера“ – „Бейоглу“ се казва, да, това е там, около „Таксим” квартала, общото име. Почти, как да казвам, три поколения там /живеем/.

К.М.: - Вие самостоятелно ли живеете с вашата съпруга, или с родителите?

Х.К.: - Не, не, сами.

К.М.: - А вашето семейство къде са живели?

Х.К.: - Там също, но починаха и майка ми, и баща ми и така – майка ми отдавана, доста млада, а баща ми 91-ва година.

К.М.: - А знаете ли къде са живели българите и къде продължават да живеят в момента в Истанбул?

Х.К.: - Значи, първо тука, когато излизате от Екзархията и към лявата страна, пристигате на едно място, къде се намира полицията сега, полицията...

К.М.: - Посока българските гробища?

Х.К.: - Да, към тази посока, но доста преди това... Много по-близо, 200-250 метра, значи, това е неофициалното, но на това място се е казвало “Българ чаршия” и много българи там имали магазини, фурни, сладкарници, складове или офиси. И затова дълго време, даже днеска възрастните хора, които познават добре „Шишли”, Истанбул, турци, за това място ще казват “Българ чаршия”.

К.М.: - Имате пред вид, че в момента се казва „Шишли”, а едно време...

Х.К.: - Не, не, не. Само част на улицата, не, не, се е било „Шишли”, връзка няма с „Шишли” или с квартала. Значи, това е около Екзархията – там са живели и ... около 30-те – 70-те години така се наричаше – не официално, по документи. Но какво щех да казвам? И хората, които са работели там, те са купили около къщи, когато се е строило „Шишли”. Тия са към 60-те–70-те, най-вече сградите от тази страна ... са купили там къщи, апартаменти и все пак още живеят тука, има доста семейства, които живеят в „Шишли”. Освен това един друг квартал, където е имало

много българи едно време, е било „Аксарай”. В „Аксрай” повечето са живели градинарите, защото там ... били градините тогава,... нямало строежите, които са днес. Те семейно работели градините, продавали зеленчуците или някои плодовете там и са се занимавали с това. А някакъв друг квартал, в който има малко българи, но не толкоз – до летището, „Йешилкьой” квартала, дет се казва. Само извинете, ще ви пречи ли, ако пуша една цигара?

К.М.: - Не.

Х.К.: - И както ви казвах ... Едно от местата, където българите имали чифлици, там, мандри, ресторанти. /.../ И другия квартал, където живеели, това е азиатската част – Бююк ада. Това е. Как да казвам, не, че в другите квартали нямало българи са живеели, но много по-малко в сравнение с тези квартали.

К.М.: - Може би по-заможните са живеели там?

Х.К.: - По-заможните в ”Шишли”. В момента, въпреки че има доста хора, които живеят или семейства, в „Шишли”, все пак има българи, които са вече към по-модерните, по-скъпите квартали над Босфора, около „Левент“, по тия страни. Има доста семейства, които живеят там.

К.М.: - Българите с какво най-вече са се занимавали?

Х.К.: - Сега, исторически... Още 19-ти век българите са били тук. Освен търговия, значи, най-известните по това време кат търговци, знаете, може би са били братята Тъпчилещови, които вече тука в Истанбул няма никои от техния род от дълго време. Никола и Христо Тъпчилещови, които са били едни големи търговци в Балкапъ хан и кат представители на българските търговци в Истанбул. И по възрожденския период те са направили доста големи дела за независима българска църква, подкрепили материално и интелектуално българската общност и църква по това време. Значи, търговци са били около Балкапъ хан, значи, днес, където се намира – не много далече от Египетския пазар. Значи, ако минавате оттам, мога да ви казвам, ще го намирате много лесно – снимки, ако искате да направите.

К.М.: - Ние сме били до Египетския пазар.

Х.К.: - Да, от Египетския пазар към джамията, малката джамия.

К.М.: - Която е от лявата страна?

Х.К.: - Да, като влизате, от дясната страна. От Египетския влизате. От първото надясно излизате, има една тясна уличка, направо продължавате, там се намира една малка джамия, която е най-хубавата джамия в Истанбул с чинии от Ирник, 16-ти век. И срещу това на ъгъла се намира Балкапъ хан. Това също около Чорапчен хан и други ханове, които са били. Доста българи има оттам, които са повече с търговия на хранителни стоки като брашно, мед, захар и хляб. Другата професия, която е била вече, най-вече в 19-ти век, са били абаджиите. Абаджиите, как да казвам, исторически са били ..., абаджийството, как да казвам, под монопола на българите по това време. Освен абаджии в града, шаяци по това време – всички други работили за османската армия и също за османския дворец. Абаджиите, повечето имало някои от тях, работили в „Султанахмет“ – днес вече не съществува мястото, който се казвало „Хамбария“. Това некакво стар византийския дворец или църква, който вече не съществува, след 79-та е паднало, но който до края на Османската империя работило като място и център на абаджиите. Освен това млекарството е било някоя българска професия. Млечни сладкиши и млекарството – почти и те са държали монопола кат традиция. Освен това имало като професия между българите коняри. Даже на султана и на двореца всички тия, които се занимават с конете на султана, и те са били българи. Това вече не съществува (смее се – К.М.) даже вече като професия. Освен това градинари – и това традиционната българска работа. Въпреки че и на някои други професии като рибари, как да казвам, виждат се българи и като общи работници, но бройката им е доста по-малко.

К.М.: - А сега, в днешни дни, с какво се занимават? Допускат ли ги до държавна работа?

Х.К.: - Сега много малко да продължавам. Това е продължение на предишния въпрос. И така лека-полека, как да казвам, от тия професиите всички зависи от времето. Както абаджии, как да казвам, полека изчезва занаята, до 20-те–30-те

години продължава, но изчезва. Освен това и някои други професии, най-вече при българите от 20-те до 70-те години доста се развива професията градинари и млекари. Това е продължило като истинска традиция. До 70-те години, където виждате някаква сладкарница със сладкиши продават, това е бил някакъв българин тука от общността или градинари в „Аксарай” – 90-100 % са били българи. Все пак техните деца, родени след 55-та, не са продължили тия занаяти и повечето са с високо образование. Това вече зависи, някакъв бизнес по турци, като мен и други приятели също имам от общността, които са завършили машинния университет. Имаме няколко доктора в общността и повечето са към високо интелектуални професии продължават. Днеска българи, които са занимават с млекуарство, едно семейство има – да, може би има още едно, но не повече. Градинари – само един или двама останаха, това, което продължават или цветари, не градинари. А другите повече, как да казвам, като по целия свят всякаква професия се развива. В момента няма нито един българин от нашата общност да работи на някаква държавна служба, въпреки че до преди доста време, не в близо време, това не е само за българите, но на малцинствата не им се разшаваше. Сега официално се разрешава, но почти никой от малцинства не е на някаква държавна служба – или в полицията, или в армията, или в данъчните служби, или дипломацията. За момента знам, че е официално свободно, въпреки че преди няколко години това беше като някакъв официален заповед те, които са с нетурски произход, да не се приемат за такива места, че не кандидатстваше никой. Но сега вече е съвсем свободно. Може би въпроса е малко времето и някой от малцинствата, а може би някой от нашата общност да взима кураж, за да влиза на такова място. По принцип от 2003-2004 г. така властите въобще не пречат на малцинствата и не им правят проблем.

К.М.: - Има ли някой по-специално отношение към вас, различава ли се отношението към българите от арменците, гърците, евреите?

Х.К.: - Да, и не по-малко зависи и от политиката, което според мен е съвсем грешно. Държавата не постъпва официално така, но народа. Както сега последните дни, последния месец тия проблемите, които станаха между Турция и Израел. Тука,

които са евреите, директно нямат нищо общо с това. Те са турски граждани, живеят в Турция, нито са направили нещо срещу Турция. Една част от народа ги вижда като израелци или както те са виновни за това. Няма директна агресия, но все пак това малко – държавата не, ама общността. Де да знам, надявам се да не се случва по-далечни проблеми, но почна да ги вижда като врагове на Турция. Как беше с българите по времето на Годор Живков между 84-та–88-ма година, когато почнаха там да сменят имената на турците. Било е време даже, да казваме, че сме българи или внимателно да казваме – не на всички. Това се случили, въпреки че никой не пострада от тази работа, но все пак не е било хубаво. Лоши времена, неудобни времена и това например следата на това, загубихме болницата заради тия събития – българската болницата „Евлоги Георгиев”, който беше точно, от турските власти беше превзета по това време.

К.М.: - Сега, доколко разбрах, се е приел закон, който след 36-та година имотите, които са били взети...

Х.К.: - Сега някои хора мислят, че нещата ще се решат веднага – не. Въпроса е, че има такъв закон, нареждане, но първо трябва да се документира и да се правят всички законни постъпки. Вие, ако седите тук на масата, никой няма да ви донесе акта тука за собственост и да ви ги подари. Трябва внимателно да се видят нещата, че от една страна някои неща, както е било всеки път в Турция, зависи от баланса, а баланса е реципрочност между държавите. Значи, зависи от сегашните и бъдещите отношения между турци и българи. Не би трябвало същевременно да се забрави или да се има в предвид, че има и много турски имоти в България и по реципрочност да се види къде е интереса не само за пет сгради в Истанбул – да, ценни са, исторически са, това е вярно, но срещу какво ще плаща България – това трябва много добре да се обмисли. Това вече е политически въпрос.

К.М.: - Вие имате ли такива имоти?

Х.К.: - Аз нямам никакъв проблем с имотите. И този въпрос има много друго, едното е, както казвам, реципрочност. Някои хора тука от общността нямаха /право/, който бяха българските граждани, не говоря за турски, сграда всеки път

нито свободно да продадат, нито да купуват имоти. Мисля, че с последният закон това малко ще се оправи, ще има съвсем право за свободна продажба. Другото, както ви казвам, и трябва да се внимава още едно нещо, преди да казваме „ето вземахме ги имотите“, едното, срещу какво /се взима/, никой не ти дава подарък толкова лесно. Второто, значи, какво трябва да се внимава в този закон – държавата ги връща или плаща. Зависи как ще решава Административният съд на държава. Значи, може в същото време за тех, които нямаме акт за собственост, нотариален акт, може и да излиза някакво решение, да казва това е толкоз пари. Да, вярно е било вашето, но обезщетение срещу това даваме това, да, довиждане. И на това трябва да се внимава. Значи, тук най-вече църковното настоятелство се занимава с тия неща. Аз бях член доста време, вече сега не от няколко години насам.

К.М.: - Откога не сте член?

Х.К.: - От 2007 г. насам. Знам много добре подробностите на тия имоти. Значи, аз от 93-та година до 2007 г. бях член на настоятелството. Да, на църковното настоятелство аз бях секретаря и заместник председател. Както искам да казвам, пригответе тези неща. Документирано е, вярно, но Турция трябваше за имотите да се изкара нов закон – това трябваше. Иначе закона от 2005-6 г. така нещо – в тия дати може и да греша – не беше достатъчно да се взимат имотите, защото имат някакво много интересно минало в турския случай. Например, нашите всички имоти преди 36-та година бяха на името на Екзарх Йосиф. Не че е той е направил някаква грешка, но според споразумението по това време между малцинства или църковни общества, които са били при гърците и при арменците също, значи, за такъв вид църковни имоти само началника на тази църква имало право да бъде собственик и купувал на неговото име. Но както може би знаете, ако четете мемоарите на Екзарх Йосиф и книгите на Христо Темелков, и там ще видите завещанието на Екзарх Йосиф, където много ясно пише, че тия всичките имоти са на негово име, но той ги е купил с парите на българския народ и никой от наследниците няма право да е собственик на тия имоти и това, което точно както казва „когато е удобно времето“, тия трябва да се превръщат на името на

българския народ. Когато казват в момента, нито един закон в Турция, не само за българите и за другите страни, не разрешава да са собственост на българската държава, както и на френската държава, както и на арменската държава или гръцката това. Затова за момента решението за имотите, които са, и в бъдещото, които ще се връщат, нотариален акт да е на името на българската общност в Истанбул или фондацията на българската църква в Истанбул – едно и също.

К.М.: - Ще разкажете ли малко за този период, когато сте бил в църковното настоятелство?

Х.К.: - Да, не само аз, ние тук, нашето семейство Копанов... Аз по това църковното настоятелство, чрез избори, не че директно (смее се – К.М.) наследих баща ми, който беше около 20 години в църковното настоятелство. Освен това, значи, преди баща ми и чичо ми беше там, а преди тях беше дядо ми. Значи, от три поколения насам сме били в църковното настоятелство. Може би единственото семейство, мисля, с три поколения (смее се – К.М.) сме се грижили, да казвам и като семейство, за църква и за общността. Вярно, някакви интересни неща преживяхме.

К.М.: - Все пак доста сте направили.

Х.К.: - Да, ами да, и доста хубави неща, как да казвам. Например тука, това място, който бяха тези четири стаи, още 80-та година почнаха да се направят, реставрираха се, почнаха малко да се правят малко се смениха и това е от /.../ 95–96-а така. Освен това тоз, големият салон от 80-та година насам се ползва – за първи път 79-та година към 80-та година Нова година (смее се – К.М.) и оттам насам /всяка година се събират там за Нова година/. Доста пъти смениха се нещата, направихме по тия времена, разширихме го малко. Също тука олтара на черквата сменихме края на 96–97-а година, стената там иконите са съвсем нови. Те са от дарители или подаръци от разни черкви. Игрището там по принцип за баскетбол, може да се играе и футбол, и други спортове. Освен това все сме организирали по празници да събираме общността. Все пак само една може да събира до 300 човека много лесно, без проблем, а сме поканили много групи от България – фолклорни,

естрадни, за музика, театър – разни неща. И това са първите неща, които ми идват на ум. Тия сгради също, които са тука. Където попадията живее – Анастасия е там¹. Също тия горе са реставрирани – тия ги направихме по нашето време. А и също време ремонт на иконите на „Св. Стефан“, на олтара и иконите – иконостаса. Това е от 2004 г. Също така на темелите, на основите на „Св. Стефан“ – също 2005-2006 г. Продължи доста време.

К.М.: - А сега, доколкото разбрах, в момента също се извършават ремонти?

Х.К.: - Да, но сегашният ремонт е по-подробен. Значи, там външната страна са доста ръждясали – това ще се поднови. След това ще се боядисва. Също време иконостаса самия – не иконите, те бяха реставрирани, няма нужда, - ще се реставрира. И другото подкрепление на сградата, този път не на основата, защото това се свърши.

К.М.: - Кога се очаква да приключи ремонтът?

Х.К.: - След една година.

К.М.: - А Метоха? Когато бяхме през февруари, имаше един човек, Климент, който тогава се грижеше за Метоха, ни допусна да влезем вътре и останахме с впечатление, че остава много малко, за да се довърши.

Х.К.: - Да и не. Значи, Метоха е най-историческото място за българската общност и за българите и „Св.Стефан“. Знаете, много лесно може да намирате литература и при Темелков най-подробни, и при други. Значи, тази книга не е преведена тука, но направихме книга с едни турски професори, на турски език е това. За „Св. Стефан“ аз участвах на тази книга. Каквото исках да Ви казвам, Метоха е направен 1850 г. към края. Даже там има цял надпис отгоре. При Темелски можете да видите надписа, какво пише там. Значи това е благодарение на българския народ, на султан Абдул Азис и на Стефан Богориди – нещо такова.

---

¹ Говори за новите сгради, построени в двора на Екзархийския дом, между които малкият салон с апартамента на свещеника над него и стаи за гости, както и пристройките, в които се помещават офисът на дружество „Радост“, офисът на Аргир Лалков, жилищата на градинаря Васил и на старата попадия Анастасия (бел. ред.).

Каквото исках да казвам, Метеха е в същото време първото официално българско училище в Истанбул и по принцип официално, не че в България в манастирите нямало. Имало всеки път. Не че Петър Берон не откривал училище в България, да. Но като официално българско училище това е първото. Казвало се „Св. Кирил и Методи“ и заради това даже в църквата се намира иконата с Кирил и Методи, горе с Богородица и дете Исус. А другото, освен училище, което дълго време работило там, това място е било известно българско читалище, на което един от основателите е бил председател и член Екзарх Йосиф – Лазар Йовчев или бъдещия Екзарх Йосиф, тогава още не е екзарх. Това е 1860 г. до 1877, значи, Екзарх Йосиф става екзарх 1878 г. Освен това, значи, там се намирала печатницата и издавали са български вестници – „Цариградски вестник“, вестник „Труд“ сега. За българската печатница мога да казвам, че след неуспеха във Виена Богоров идва в Истанбул и тука дава вестника си, който е много по-успешен. Но печатницата на Богоров не е била там, това е на Балкапъ хан – там се е намирало. Дълго време с издаване на вестник се занимава Александър Екзарх също. Същото време Славейков, той издава доста вестници тука.

К.М.: - При Темелски много добре е описано. Не е много дебела книгата, но много добре е описано. Консулството ни я подариха.

Х.К.: - Ааа, от Консулството? А, добре!

К.М.: - Аз исках да ви попитам какви са ви отношенията с посолството, по времето, когато сте били в настоятелството? Помагали ли са ви?

Х.К.: - Сега, значи, да говорим нещата на ясно. Първоначално до 45-та година, да казвам това, общността или църквата с консулството много лесно е общувало, без никакъв проблем. Какво казвало и все пак България винаги подкрепвала тая църква, за имотите, за разноските и това-онова. И това е било тук до 45-та година като екзархийско наместничество. Не е екзархия, но който се намира до 45-та година архимандрита, има титула екзархийски заместник. Това е било контакта труден по комунистическо време, значи, знаете параноята от всички страни. Познато ви е, така да казвам (смее се – К.М.).

К.М.: - Чувала съм.

Х.К.: - Вие сте много млади, за да познавате тия неща... Значи, когато общуваш с консулството, веднага тука в Турция те взимат за комунист, въпреки че си най-голям вярващ, няма значение, или с много добра воля за черква нещо да събереш. Или обратното, значи, ти ако общуваш с консулите и търсиш нещо за България, и те мислят за друг – това е комунист или антикомунист. Това е параноята на шпионажа, но въпреки това, значи, тази църква и болницата все пак по тия времена и по-късно е получвала поддръжки. Временни пари, уредени от Х министър, ами една част от тия салони са направени с тия пари. Това би трябвало ясно да говорим, не, че не подкрепвали. Не давали за черква или много рядко това, но все пак се намира някакъв начин за контакти или финансова среща. След като България се модернизира, пардон, да казвам след революцията или след комунизма, вече нещата стават по-официални и по-легални. Когато казвам, нищо не е било нелегално, но все не е било прието тука. Официално суми от българско правителство, от министерство, не Дирекция на вероизповеданието, все са изпращали субсидии, които едно време бяха към 93-а–94-а година около 10-15 хиляди долара. Днес вече не знам, но са някъде към 100 хиляди долара.

К.М.: - 50?

Х.К.: - 50 ли са? Значи, не знам, защото 50 преди две или три години, казаха, увеличиха се. До 2007 беше 50, но сега казват, че се увеличиха – няма проблем, временно получаваме за някакви проекти пари. Няма проблем, освен това разни хора бизнесмени от България изпращат помощи, някои от тях доста значителни суми. Освен това в България намира се фондация „Св. Стефан“, която е направена специално за „Св. Стефан“, за да събира помощи – прави една кампания, те събират, не знам, те си дават там отчет.

К.М.: - Тя е доста голяма, постоянно показват по телевизията номера за изпращане на дарения.

Х.К.: - Да, и аз видях всичко. Това е, как да казва, това е за момента начина за получаване на средства, с които тука една част от ремонтите се правят. Понякога получаваме безплатни материали – тухли, керемиди.

К.М.: - Дарения от хора, които живеят в Истанбул – понякога анонимни, понякога не.

Х.К.: - Да. Сега да говорим съвсем реално. С 450 човека, повечето от тях възрастни хора над 60, даже всички да са бизнесмени, колко пари може да се съберат? Не е възможно с толкова малка общност всичко това да се направи. Аз всеки път и на предишни репортажи за вестници, които съм дал, казвам: Да, това е на името на българската общност в Истанбул, културни наследници са всички българи, не само в България, а и в целия свят. Даже да живеят в Канада, даже да живеят Америка или Австралия. Все пак „Св. Стефан“ специално е основата на първа българска църковна независимост, а след това национална независимост. Да отстраним борбите от една страна или турски-руските борби, ако не бяха борбите за самоличност на българския народ и за независима българска черква, нищо не щеше да достигне до някъде. Едно нещо много интересно, значи, 19-ти век, когато виждате, значи, разни данни има, но по принцип, когато се анализират разните данни от разни писатели или историци, които са писали, някои са до 30 хиляди българи, а някои – до 80. 80 малко прекалено е, не ми се вярва или това е било, как да казвам, вече по някакъв период – лятото много повече хора идват в Истанбул като губертчии и да работят за три месеца, но все пак със сигурност 25-30 хиляди българи се намират в града. А за 19-ти век, тия са кат население много повече или по-голямо от всеки български град, даже София по това време е 10 хиляди, Пловдив или Велико Търново, или Русе, които са били. Значи, това нашия град, звучи като реалност, но все пак Истанбул е бил най-големият български град. Тук идвали освен губертчии, идвали много хора, за да учат тук в „Роберт колеж“ и някои от тях са останали дълго време и интелигенцията много лесно се вижда това със издадените книги. Някои от тях можете да намерите тук, горе имаме една библиотека със стари книги – в третия етаж. Там печатница това Истанбул 1840-50-

60 година до 1912 година. Освен това са публикувани в Истанбул, не че на същото време, но на разни периоди, 17 вестника, като „Цариградски вестник“ или „Македония“ на Славейков са продължавали доста дълго време. Това значи, че по това време е имало голяма интелигенция. Освен разните детайли на църковните борби за независимост или църковна независимост, най-значителната дата е 1861 г. Значи, освен строенето или откриването на „Св. Стефан“, дървената църква, службата или втори опит да се направи „Св. Стефан“ със Иларион Макариополски, великденската служба или акция е вече първата директна стъпка към българска екзархия или независима църква /.../ и както е тука мястото, трябва да се споменава името на гръцкия патриарх. Точно по времето на службата, великденската, когато служи Иларион Макариополски и когато идва моментна да се споменава името на патриарха, и един от общността излиза и казва „Не искаме патриарх!“ Той пита: „А кой да споменавам?“ – „Султана“. И той казва султана, вместо патриарха. И вече, как да казвам, войната още по-голяма става и след десет години дава султана разрешение за независима българска църква. Това е като исторически акт, освен че писано на много места, което на нас също се разказваше. Така е казано на нас от възрастните хора. Неколко данни, както са били повечето тука от Македония хора и след войната тук е било едно от местата, където ВМРО, двете ВМРО... Между тях, без да говорим за убийства, но все пак едни с други..., значи, заради този проблем е затворен също клуб „Подкрепа“, българският клуб спортен клуб, защото го превзема правителството по някое време, ВМРО-съединена, който може да се нарича не директно антибългарска, но който е за независима Македония. Освен това едното от интересните събития е, че през 1934-35 г., все пак има връзка с историята на България, Ванче Михайлов е живял тук на островите в приемно българско семейство. Освен това тук е подписан църковният договор между Вселенската патриаршията и българската църква края на 45-та година. До 45-та година България няма патриаршия и Екзарх Стефан изпраща тук след споразумение с Вселенската патриаршия трима владици, които подписват договора и, както се казва, вдига се схизмата. Вече Патриаршията признава официално българската

църква – разрешава на България да има патриаршия. Вследствие на това 53-а година в България е направена нова патриаршия с Патриарх Кирил, който е бил парирах на третата ера или третия период на българската църква. Освен това някои от по-възрастните, младите няма да си спомнят ... 55-та година...

К.М.: - Аз исках да ви попитам за събитията.

Х.К.: - Много българи са страдали, доста са страдали, много от тях са загубили магазините, това, което е имало.

/.../

К.М.: - Много малко хора знаят, аз лично говорих с г-жа Шапкарлова, тя спомена за това.

Х.К.: - Тя все пак може нещо да разправи, нямате късмет, но съпруга ѝ – Никола Шапкарков – той беше чудесен човек. Знаеше много, много неща и не само така да четете книги, по научен начин беше историк, не по професия. С него много сме работили. Освен приятел на баща ми беше на мен като учител. Много неща съм се научил от него.

К.М.: - Много хора ли от общността са пострадали?

Х.К.: - Пак казвам, пострадали, никой не е убит, няма човешки жертви, но това което е разправял баща ми. Вие бяхте ли на „Бейоглу“? Пешеходната улица на „Таксим“?

К.М.: - Да, тя не е ли „Истиклял“?

Х.К.: - Да, „Истиклял“. Аз живеят там, не на улицата, но веднага на една малка уличка. Значи, ако стигате италианската църква на лявата страна от „Таксим“, когато слизате оттам, около 100 метра е била нашата сладкарница. Тази сладкарница по майчина линия е била на дядо ми на неговия дядо – оттам идва, няма значение, не е от рода на баща ми. Основана е 1868 г., беше най-старата. Това исках да казвам, сладкарницата там за половин час всичко беше изчупено – стъкла, маси, столове и това-онова (смее се – К.М.). И баща ми последния момент бил там и избягал, така да казвам. Освен това, ако питате в интернет, ако питате там на английски, даже и на български може да има много снимки, които са направени от

този период, цялата тази улица, защото най-ужасната агресия е станала там. На тази улица всичко хвърлено, пожари, това-онова и искам да казвам, че това е, не знам много добре, само като име много малко съм чел, но като „Кристал Нахт“, който направил Хитлер срещу евреите, може би и по-зле. Както на турски се казва, един голям зулум. Но как да казвам, не е било нещо директно срещу българите, по принцип срещу гърците /е било/, а станало срещу всички малцинства. И арменци, и гърци, и италианци, и французи, но все пак са пострадали икономически много.

К.М.: - А тази сладкарница вече не е ваше място?

Х.К.: - Не, от 97-ма година насам – не.

К.М.: - Сега, в момента какво има на това място?

Х.К.: - Пак сладкарница. Дядо ми по това време продаде сладкарницата, реши така, може би прав беше, защото беше вече 87-годишен и не искаше вече да работи. Въпреки че даже 87-годишен работеше 14-15 часа на ден.

К.М.: - Съпругата ви идва ли тук на неделните служби?

Х.К.: - Всяка неделя, как да казвам, не е лесно – аз работя, тя работи и неделен ден, как да казвам, на празниците идваме – когато е по значителен празник.

К.М.: - Великден споменахте...

Х.К.: - Великден, да, Коледа, Богородица, Православна неделя.

К.М.: - Спазвате ли някои от постите?

Х.К.: - Вече не (сmee се – К.М.). Постите преди доста години спазвах ги, но вече не, не се отричам от вярата, но не ми е много интересно.

К.М.: - А съпругата ви, преди да се запознаете, била ли е набожна, постила ли е?

Х.К.: - Не, не. Аз по принцип и жена ми така. Освен, че тук е църква и трябва да се уважава вярата, но не сме много крайно вярващи или пълно вярващи. Добре е да се идва на черква от време на време, не сме от този тип силно вярващи. Тук е мястото на срещата на цариградските българи и все пак, как да казвам, черквата е най-лесното място да се срещат тук.

К.М.: - Да се обедният хората на такова място?

Х.К.: - Не е само религиозно, а също време е социално място, за социални срещи. Който идва тук, трябва да влиза и на черквата, поне да запали една свещ, това е една помощ към църквата. Аз тук, освен няколко така ... минимално хора, не виждам хора много дълбоко вярващи – това не е проблем. Всичко зависи от човека. Нито съм против, нито съм много вярващ – всеки си е един.

К.М.: - Въпрос на избор?

Х.К.: - Харесвам все пак да дойда тука, да казвам, по празниците и да се черковаме, и все пак да се срещна с хората и социално.

К.М.: - Вие в „Св. Стефан“ ли сте се оженили?

Х.К.: - Не (сmee се – К.М.), ние нямаме църковен брак, само граждански.